

**ВИРОБНИЧИЙ ТРАВМАТИЗМ В УКРАЇНІ ТА НА БУКОВИНІ:
АНАЛІЗ СТАНУ, ПРИЧИН І ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ НЕЩАСНИХ
ВИПАДКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

У статті проведено аналіз стану та основних причин виробничого травматизму в Україні загалом та на Буковині зокрема. Запропоновано заходи щодо запобігання виробничого травматизму та професійних захворювань на підприємствах.

В статті проведено аналіз стану та основних причин производственного травматизма в Украине и на Буковине в частности. Предложены мероприятия по предотвращению производственного травматизма и профессиональных заболеваний на предприятиях.

The article analyses the state and principal reasons of productive traumatism is conducted in Ukraine and, in particular, on Bukovyna. Measures are offered on prevention of productive traumatism and professional diseases on enterprises.

Ключові слова: травматизм на підприємствах, нещасні випадки на виробництві, професійні захворювання, безпека праці.

Виробничий травматизм завдає значної шкоди здоров'ю або викликає смерть робітника і накладає неабиякий тягар на промисловість та систему соціального забезпечення.

Травматизм на виробництві в Україні чимось нагадує ситуацію зі СНІДом. Про постраждалих намагаються якомога менше говорити, причини трагедій галузевими відомствами всебічно не аналізуються та не узагальнюються, а в дні державних скорбот, коли приспускаються прапори, все зводиться до непередбаченої ситуації, некерованих стихійних процесів, де пошук винних — непотрібна й марна справа.

Як наслідок, рівень виробничого травматизму стабільно залишається в кілька разів вищим, ніж в економічно розвинених країнах. Коли до цього додати ще й чималу кількість травм, зокрема і смертельних, які під час розслідувань не беруться до уваги як такі, що пов'язані з виробництвом, і де значною мірою спрацьовує суб'єктивний фактор, то достеменно окреслити загальну щорічну картину стає досить складно [1].

Аспекти соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та проблеми виробничого травматизму на підприємствах висвітлювали у своїх працях такі вчені, як О.Абрамова, М.Александров, В.Андрєєв, В.Венедиктов, Н.Внукова, С.Голощапов, Г.Гончарова, П.Жигалкін, І.Зуб, В.Караваєв, І.Кисельов, Ю.Коршунов, Р.Лівшиць, А.Міхайліч, Н.Муцинова, В.Ротань, В.Семенов, Г.Симоненко, В.Смирнов, О.Смирнов, П.Стависький, Б.Стичинський, В.Прокопенко, М.Шаварина, Н.Шаманська та інші.

Проблема виробничого травматизму є дуже гострою – щорічно на виробництві травмується близько 50 тис. осіб, з них 1,5 тис. гинуть, понад 3,5 тис. отримують професійні захворювання. Через непрацездатність щорічно втрачається 2,5-3 млн. людино-днів, середня важкість кожної травми досягла 25,1 людино-дня непрацездатності. Однак і ці показники не дають достатньо об'єктивної картини, оскільки не слід забувати, що їх ми маємо за умов систематичного спаду виробництва. За статистичними даними, протягом останніх років у народному господарстві в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормативам,

працюють понад 3 млн. осіб, з них-близько 1 млн. – жінок. Практично кожний третій, а в окремих виробництвах (вугільна, металургійна, легка промисловість, сільське господарство) – кожний другий працює у шкідливих умовах. Зайнято майже 22 тис. неповнолітніх та жінок на заборонених для них роботах. Близько 800 тис. машин, механізмів, транспортних засобів експлуатуються, не відповідаючи вимогам безпеки і гігієни праці, а понад 40 тис. виробничих будівель і споруд є аварійними [2].

Аналіз факторів, які призводять до професійних захворювань, свідчить, що найбільша небезпека йде від впливу фізичних факторів (вібрація і шум) – 32%; забруднення повітря пилом та іншими шкідливими речовинами – 22%; біологічних факторів – 11,7%; від не ергономічності обладнання – 11,2%. Матеріальні збитки в результаті нещасних випадків в середньому за рік становлять 2100-2200 тис. грн. Через травми потерпілих за рік втрачається 19 000-20 000 людино-днів робочого часу. Кількість потерпілих на 1000 працюючих (коефіцієнт Кч) становить 1,7-2,0. Коефіцієнт важкості травматизму Кв = 32-36. Більшість нещасних випадків трапляються через незадовільну організацію виконання робіт – 15-16%; порушення трудової і виробничої дисципліни – 11-12%; порушення технологічного процесу – 10%; недоліки в навчанні безпечним методам праці 8-9%; незадовільне утримання і недоліки в організації робочих місць – 6-7%; порушення вимог безпеки, при експлуатації транспортних засобів та незастосування засобів індивідуального захисту – 4-5%; незадовільний технічний стан будинків, споруд, територій – близько 4% тощо [6]. Найчастіше травмування працюючих відбувається через ураження їх предметами і деталями, що рухаються, обертаються (22%); падіння потерпілих з висоти (17-18%); внаслідок падіння, обвалів предметів, матеріалів (16%); дії екстремальних температур (6-7%); дорожньо-транспортні пригоди (4-5%); ушкодження в результаті контакту з тваринами 4-5%; внаслідок стихійного лиха (2-3%); ураження електричним струмом (1-2%).

Як свідчить аналіз, на виробництві погіршується стан умов і безпеки праці. В умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, працюють майже 20 тис. осіб. В експлуатації знаходиться 2518 машин, механізмів, устаткування та транспортних засобів, які не відповідають нормативним актам про охорону праці, 46790 одиниць обладнання вичерпали передбачений паспорт ресурс роботи. В аварійному стані знаходяться 230 будівель і споруд, у 428 об'єктів технічний стан не відповідає будівельним нормам і правилам, 1140 об'єктів не пройшли капітального ремонту відповідно до нормативних актів. В Україні щорічно виникає 40-50 тис. пожеж, із них 72% – пожежі в житловому секторі. За останні п'ять років кількість загиблих становить 7534 особи, із них 900 – діти. Незадовільне становище із пожежною безпекою в харчовій промисловості. Щорічно трапляється 25-30 пожеж. Матеріальні збитки від знищення та пошкодження сировини, матеріалів, продукції, будівельних об'єктів, устаткування та транспортних засобів за один рік становлять близько 110 000 грн. [3].

Травми на виробництві – прикрі явища і велике горе, бо призводять до непоправного. Вони важким тягарем лягають на економіку країни, стають

причиною втрати кваліфікованих працівників. Від будь-яких нещасних випадків страждають сім'ї, трудові колективи, а врешті-решт – й суспільство загалом. Причини травм та загибелі людей під час нещасних випадків на виробництві в основному схожі. Деякі з них прийнято називати необережністю, необачністю. Але таке трактування передумов скоєння біди надто сумнівне. Насамперед це стосується безпосередньо виробництва. Тут всі, так звані, необережні чи необачні дії розцінюються не інакше, як порушення нормативних актів про охорону праці [4].

Щоразу, коли доводиться висловлювати докори на адресу керівників підприємств, які не забезпечують дотримання вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що, зрештою, призводить до людської біди, з'являється сподівання, що така критика буде зустрінута з розумінням, стане поштовхом для вжиття належних заходів, спрямованих на підвищення персональної відповідальності роботодавців за створення здорових і безпечних умов праці.

Профілактика нещасних випадків на виробництві значно простіша й економічно вигідніша, ніж витрати на лікування або відшкодування шкоди за втрачене життя. Однак сьогодні ці витрати несе тільки Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Тому й відсутня зацікавленість роботодавця в покращенні умов і безпеки праці – однаково ж потрібно сплачувати обов'язкові страхові внески до Фонду відповідно до класу професійного ризику виробництва, адже, відсутній правовий механізм віднесення роботодавця до більш високого класу професійного ризику виробництва через зростання ризику настання нещасних випадків на виробництві чи професійних захворювань.

Займатися профілактикою виробничого травматизму і профзахворювань необхідно щодня. Однак часто роботодавці звертають увагу на умови праці лише після того, як з їхніми працівниками стається біда [5].

Упродовж минулого 2010 року на підприємствах, в установах та організаціях Буковини внаслідок допущених порушень вимог охорони праці при виконанні трудових обов'язків отримали травми 64 працівники, з них 8 – смертельні. В умовах, що не відповідали санітарно-гігієнічним нормам, було зайнято близько 4 тис. працівників.

Упродовж трьох останніх років коефіцієнт частоти нещасних випадків на Буковині (на 1000 працюючих) становить 0,7. Якщо вести мову про окремі галузі, то, незважаючи на скорочення кількості працюючих, цей коефіцієнт є ще більшим. У сільському господарстві він становить 1,2, на підприємствах розподілу електроенергії, газу та води – 1,1, в переробній промисловості, в органах державного управління, торгівлі – 1.

Серйозне занепокоєння викликає коефіцієнт важкості травматизму. За підсумками позаминулого (2009) року кількість днів непрацездатності з розрахунку на один нещасний випадок склав 51,6 дня, тоді як загалом по Україні – 39,6. Загальна кількість днів непрацездатності становить 5622 людино-дні. Це на 394 більше, ніж було в 2008 р.

Високий коефіцієнт важкості свідчить про приховування від розслідування

нешасних випадків на виробництві з короткотерміною втратою працездатності. Такі факти, до речі, виявлялися профспілками, після чого виробничі травми бралися роботодавцями на облік [3].

У І півріччі 2011 року кількість загального травматизму на Буковині знизилася, водночас збільшилась кількість випадків зі смертельним наслідком та профзахворювань (рис. 1, 1а).

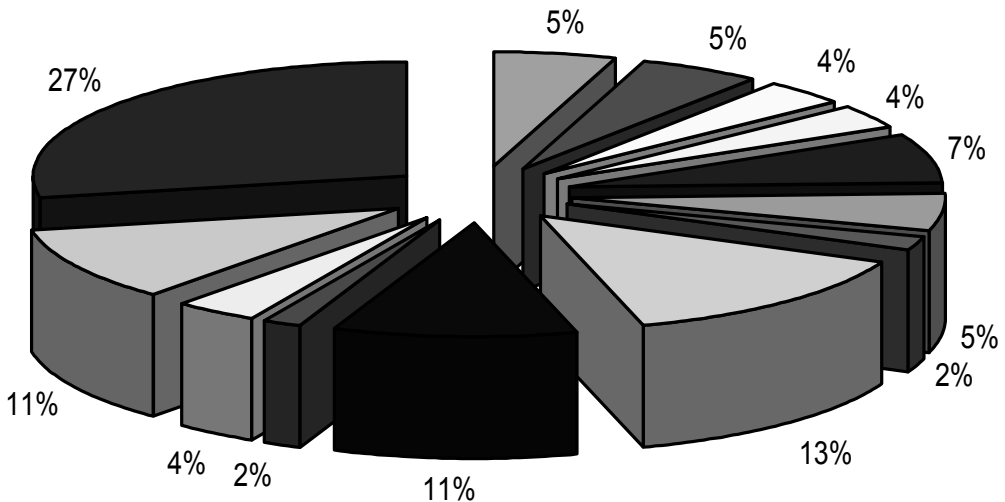

Рис. 1. Кількість потерпілих за I півріччя 2011 року в Чернівецькій області

- 2% – харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів;
- 2% – інші види транспорту (підприємства авіаційного транспорту, міського електротранспорту, будівництва та експлуатації магістральних і міських автодоріг, спецкомунтрансу, комунмашу);
- 4% – легка, текстильна промисловість та пошиття одягу;
- 4% – хімічна, нафтохімічна, нафтопереробна промисловість (у т.ч. об'єкти підвищеної небезпеки);
- 4% – ЖКГ-2 (підприємства та об'єкти водопровідно-каналізаційного господарства);
- 5% – будівництво та промисловість будматеріалів;
- 5% – ЖКГ-1 (підприємства та об'єкти теплокомуненерго, міського освітлення, ремонтно-будівельні підприємства, здавання в оренду власного нерухомого майна (ЖЕКи));
- 5% – автодорожний транспорт;
- 7% – машинобудування;
- 11% – лісове господарство;
- 11% – виробництво деревини та виробів з деревини;
- 13% – сільське господарство;
- 27% – соціально-культурна сфера та торгівля.

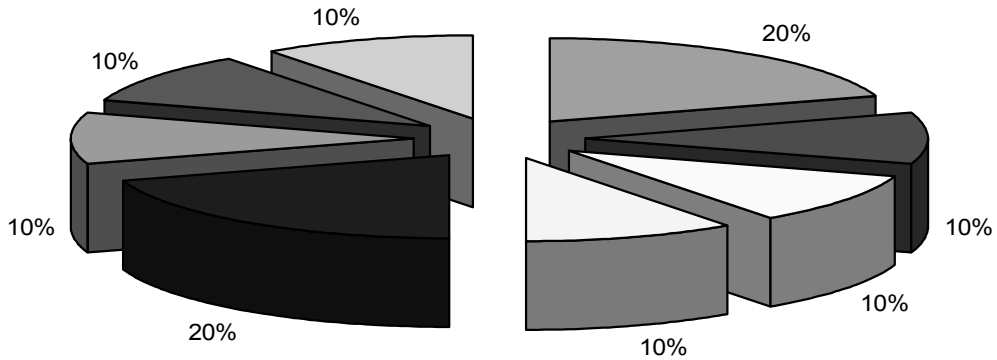

Рис. 1а. Кількість потерпілих (зі смертельними наслідками) за I півріччя 2011 року в Чернівецькій області

10% – хімічна, нафтохімічна, нафтопереробна промисловість (у т.ч. об'єкти підвищеної небезпеки);

10% – машинобудування;

10% – автомобільний транспорт;

10% – лісове господарство;

10% – виробництво деревини та виробів з деревини;

10% – соціально-культурна сфера та торгівля;

20% – сільське господарство;

20% – будівництво та промисловість будматеріалів.

Аналіз стану виробничого травматизму в області показує, що основними причинами нещасних випадків продовжують виступати організаційні причини – 82,3%. З організаційних чинників майже три чверті випадків (75,3%) трапляються через порушення трудової і виробничої дисципліни.

Технічні причини складають 9,7%, психофізіологічні – 8% (рис. 2).

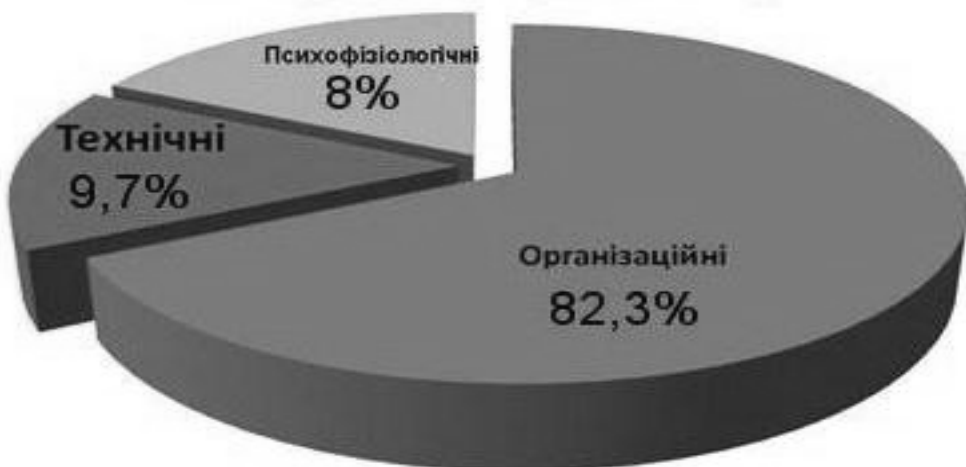

Рис. 2. Причини нещасних випадків

Основними видами подій, які призводять до нещасних випадків, залишаються:

- ✓ падіння потерпілого – 32,7%;
- ✓ дія предметів та деталей, що рухаються, розлітаються, обертаються, – 24,7%;
- ✓ дорожньо-транспортна пригода – 8,8%;

Як показує аналіз, настання більшості нещасних випадків на виробництві зумовлено організаційними причинами. А це значить, що роботодавці не добросовісно виконують передбачені Законом «Про охорону праці» обов'язки. 90% служб охорони праці на Буковині існують чисто формально, оскільки обов'язки їхні спеціалістів за сумісництвом виконують посадовці, які не мають ні відповідної освіти, ні досвіду роботи, а саме: на економісти, бухгалтери, завідувачі складами тощо [6].

Ситуація ускладнюється ще й тим, що переважна більшість роботодавців Буковини не дбає про створення здорових і безпечних умов праці, як того вимагає Закон, низка первинних профспілкових організацій, окремі обласні ради, обласні та районні комітети галузевих професійних спілок, в свою чергу, мало що роблять для того, аби протистояти такому недбальству. Із 60 перевірених підприємств, установ та організацій на 27-ми не створені комісії з охорони праці, не визначено і не затверджено представників з охорони праці, не створено відповідних комісій, не обрано громадських технічних інспекторів. На 32 підприємствах хоча і є такі активісти, але вони в установлені терміни не пройшли перевірки та навчання з питань охорони праці.

Прикро констатувати, але у багатьох роботодавців не має поваги до законодавства про охорону праці. Для виховання цієї поваги мають бути націлені зусилля державних інституцій, на які покладено наглядові та контролюючі функції в сфері охорони праці, громадського активу профспілкових організацій, які мають захищати права працюючих на безпечні умови праці, робочих органів Фонду, котрі, відповідно до Закону повинні перейматися питаннями профілактики виробничого травматизму на кожному підприємстві. Проте сьогодні доводиться визнавати, що очікуваного повсюдного поєднання зусиль згаданих інституцій не відбулося. В той же час, низький життєвий рівень, загроза безробіття нерідко змушують працівника виконувати свої трудові обов'язки в умовах підвищеного ризику. Це одна із вагомих причин того, що кількість аварій та нещасних випадків, в тому числі із смертельними наслідками, в деяких галузях, якщо не збільшується, то залишається сталою величиною. Прийняття та введення в дію Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», крім позитиву, принесло один негативний фактор – перекладання матеріальної відповідальності перед потерпілим за допущені порушення вимог безпеки та наслідки травм з підприємств на Фонд, що великою мірою «розслабило» роботодавців.

Отже, необхідно знати, що цілковито безпечних та нешкідливих умов праці немає. Реальним виробничим умовам притаманна, як правило, наявність певної небезпеки, наслідком якої є профзахворювання та травматизм.

Травматизм на виробництві в Україні не випадково почали прирівнювати до

національного лиха. Він завдає не лише багато горя і страждань конкретним людям, їхнім рідним та близьким, а й безпосередньо впливає на економіку країни, бо ці особисті трагедії зливаються в чималі суспільні втрати, негативно позначаються на рівні життя народу. Причиною високого рівня виробничого травматизму в Україні є недбале ставлення деяких керівників підприємств до проблем охорони праці, застарілі малобезпечні технології та брак коштів на реконструкцію виробництва, переозброєння його сучасною технікою, низька виробнича дисципліна.

Реалії нашого часу, стратегія економічної перебудови держави повинні змінити ставлення роботодавця та власника підприємства до профілактики виробничого травматизму. Роботодавець повинен створювати належні безпечні умови праці, сприяти усвідомленню кожним працівником, що дотримання вимог охорони праці є запорукою не тільки збереження здоров'я, а й розв'язання економічних та соціальних проблем.

Тому нагальна потреба сьогодення – практичне введення в дію механізму економічної зацікавленості у покращенні умов і безпеки праці, а саме: віднесення підприємства до більш високого класу професійного ризику виробництва у випадку систематичних порушень нормативно-правових актів з охорони праці, внаслідок чого зростає ризик настання нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань, та переведення підприємства до більш низького класу професійного ризику виробництва за умови значного поліпшення умов і безпеки праці.

Список використаних джерел:

1. Грибан В.Г. Охорона праці в органах внутрішніх справ: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В.Г.Грибан, О.В.Негодченко. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
2. Шварковський В. Щоб не допустити повного розвалу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ohoronapraci.kiev.ua
3. Земба Н. Охорона праці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrsocium.com>.
4. Бердій Я.І. Основи охорони праці / Я.І.Бердій, Ю.Л.Дешинський, Г.М.Івах, Л.А.Катренко, А.А.Краснощоких. – Львів: Магнолія плюс, 2004.
5. Луценко О. Виробничий травматизм: фатальні обставини чи суб'єктивна закономірність? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua>
6. Керб Л.П. Основи охорони праці: Навч. посібник / Л.П.Керб. – К.: КНЕУ, 2003.